

SOSYAL, İNSAN VE İDARİ BİLİMLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR VE TREND ÇALIŞMALAR

All Sciences Academy

SOSYAL, İNSAN VE İDARİ BİLİMLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR VE TREND ÇALIŞMALAR

Editör

Prof. Dr. Osman YILMAZ

Sosyal, İnsan ve İdari Bilimlerde Sürdürülebilir ve Trend Çalışmalar

Editör: Prof. Dr. Osman YILMAZ

Dizayn: All Sciences Academy Design

Basım Tarihi: Mayıs 2026

Yayıncı Sertifika Numarası: 72273

ISBN: 978-625-8993-45-5

© All Sciences Academy

www.allsciencesacademy.com

allsciencesacademy@gmail.com

İÇERİK

1. Bölüm	7
Dijital Sansür ve Siber Saldırıları Kısacasında Gazetecilik Pratikleri <i>Ali DAĞLAR</i>	
2. Bölüm	26
Kentleşme Sürecinde Yerel Kültürel Dinamiklerin Rolü: Eskişehir Manav Topluluğu Üzerine Bir İnceleme <i>Asmin KAVAS YILDIRIM</i>	
3. Bölüm	47
Ülke Markasının- Markalaşmasının Önemi ve Gerekliği Üzerine Bir Değerlendirme <i>Ayhan DOĞAN, Esra ŞİMŞEK PARALI</i>	
4. Bölüm	57
Çalışma Yaşamında Duygusal Zekânın Türkiye Perspektifinden Örgütsel ve Bireysel Sonuçları <i>Ebru GÖNÜLAL</i>	
5. Bölüm	78
1980 Askeri Darbesinin Türk Dış Politikasına Yansıması <i>Gamze BİNER, Alpaslan ÖZTÜRKÇİ</i>	
6. Bölüm	93
Petrol Fiyatlarının Dış Ticaret Hacmine Etkisi: Türkiye Örneği <i>Gökberk TANSES, Müslüm BASILGAN</i>	
7. Bölüm	110
Yatırım Alanında Yeni Aktörler: Finfluencerlar <i>Gökhan GÜVEN</i>	

8. Bölüm	132
Türkiye İle İslam İş birliği Teşkilatına Üye Olan Seçili Ülkeler Arasındaki Enerji Ticareti İlişkileri	
<i>İsmail KAVAZ, Gülsüm ÖZKORKMAZ ZENGİN</i>	
9. Bölüm	169
Tüketicilerin Ekolojik Zekasının Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkisinde Çevre Duyarlılığının Aracı Rolü	
<i>Hale BÜTÜN BAYRAM, Büşra YILMAZ</i>	
10. Bölüm	188
Dijital Tüketici Davranışının Dönüşümü	
<i>Meftune ÖZBAKIR UMUT</i>	
11. Bölüm	207
Rakamların Arkasındaki Dönüşüm: Türkiye'de İnşaat Sektörünün Tarihsel Seyri (1954–2022)	
<i>Mehmet Mubarek ALAN</i>	
12. Bölüm	223
Huzurevinde Yaşayan Yaşlılarda Yalnızlık Algısı ve Psikolojik İyi Oluş Nasıldır?	
<i>Muhammed Hanifi KILINÇ, Gülcan KENDİRKIRAN</i>	
13. Bölüm	236
Trakya ve Anadolu'da Tarih Öncesi Arkeolojik Alanlardaki Açık Hava Müzelerine Dair Gözlemler	
<i>Müge SAVRUM KORTANOĞLU</i>	
14. Bölüm	258
Karakter Üzerindeki Haklar ve Korunması	
<i>Önder Suat ULUÇLAR</i>	
15. Bölüm	270
Sigortacının Aydınlatma Yükümlülüğü İhlalinin Sonuçları	
<i>Önder Suat ULUÇLAR</i>	

16. Bölüm	285
Geçmişten Günümüze İtalyan Mutfak Kültüründe Yaşanan Değişimler <i>Serdar EREN, Naim ISGANDAROV</i>	
17. Bölüm	299
Yaşayan Kültürel Miras Müzesi Örneği: Boyabat Müzesi <i>Şeyma AKELMA</i>	
18. Bölüm	315
Jeopolitik Riskler ve Kruvaziyer Turizmi; 2026 Yılı Orta Doğu Bölgesi Örneği <i>Tolga ARSLAN, Hasan KÖŞKER</i>	
19. Bölüm	342
Dirençli Kentler ve Akıllı Uygulamalar <i>Yasemin HAYTA</i>	
20. Bölüm	367
Kruvaziyer Şirketlerinde Çalışma Sermayesi Bileşenleri ve Operasyonel Yapının Finansal Performans Üzerindeki Etkisi <i>Zekeriya UZUNBOY, Berk YILDIZ</i>	

Tüketicilerin Ekolojik Zekasının Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkisinde Çevre Duyarlılığının Aracı Rolü

**Hale BÜTÜN BAYRAM¹
Büşra YILMAZ²**

- 1- Dr. Öğr. Üyesi Hale; Kocaeli Üniversitesi, Ali Rıza Veziroğlu Meslek Yüksekokulu Pazarlama Bölümü.
haleb@kocaeli.edu.tr
ORCID No:0000-0002-3653-7315
- 2- Arş. Gör.; Kapadokya Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Havacılık Yönetimi.
busra.yilmaz@kapadokya.edu.tr ORCID NO: 0000-0001-8783-8401

ÖZET

Küresel çapta artan iklim değişikliği, küresel ısınma, doğal kaynak kıtlığı, çevre kirliliği, biyoçeşitlilik kaybı ve atık üretimindeki artış gibi çevresel sorunlar ile sürdürülemez tüketim alışkanlıkları gün geçtikçe daha karmaşık ve yönetilmesi güç bir hal almaktadır. Bu sorunların giderek derinleşmesi, bireylerin tüketim alışkanlıklarını yeniden gözden geçirmelerini ve daha sürdürülebilir tüketim biçimlerine yönelmelerini gerekli kılmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde bireylerin çevresel sorunları algılama ve yorumlama kapasitelerini ifade eden ekolojik zekâ ile çevreye yönelik hassasiyet ve sorumluluk duygularını yansıtan çevre duyarlılığı, söz konusu davranış değişiminin ortaya çıkmasında kritik bilişsel ve duyuşsal belirleyiciler olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, tüketicilerin ekolojik zekâ düzeylerinin sürdürülebilir tüketim davranışları üzerindeki etkisinde çevre duyarlılığının aracı rolünü incelemektir. Araştırma, nicel araştırma yöntemi çerçevesinde yürütülmüş veri toplama aracı olarak çevrimiçi anket kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi 346 kişiden oluşmaktadır ve örneklem yöntemi olarak tesadüfi örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Veriler SPSS programı kullanılarak regresyon temelli aracılık yöntemi ile analiz edilmiştir. Bulgular, ekolojik zekânın sürdürülebilir tüketim davranışını anlamlı ve pozitif yönde etkilediğini ve bu ilişkide çevre duyarlılığının anlamlı bir aracı rol üstlendiğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, sürdürülebilir tüketim davranışlarının geliştirilmesinde yalnızca bilişsel farkındalığın değil, aynı zamanda çevreye yönelik duyarlılığın da kritik bir rol oynadığını ortaya koyarak sürdürülebilir tüketim literatürüne farklı bir kavramsal bakış açısı kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Tüketim, Ekolojik Zekâ, Çevre Duyarlılığı, Aracı Değişken, Tüketici

GİRİŞ

Artan dünya nüfusu ve kişi başına artan tüketim miktarı ile birlikte doğal kaynakların tükenmesi, kirlilik, iklim değişikliği ve türlerin yok oluşu, gezegendeki yaşamın sürdürülebilirliği açısından bireylerin davranışlarında köklü değişiklikleri zorunlu kılmaktadır. Diğer taraftan geleceği öngörmek her ne kadar mümkün olmasa da bu sorunların etkilerini ve çözümlerine yönelik tüketiciler tarafından geliştirilen tepkilerin nasıl şekillendiğini anlamak sürdürülebilir tüketime geçiş sürecinde hayati öneme sahiptir (Glavič, 2021:3). Sürdürülebilir tüketim düşüncesi kapsamında tüketimden kaçınmak, tüketim düzeyinin azaltılması ve tüketim davranışlarının değiştirilmesi olmak üzere üç temel yaklaşımdan söz edilmektedir. Tüketim davranışlarının değiştirilmesi yaklaşımı ise diğer ürünlere kıyasla daha sürdürülebilir ürün ve/veya davranışları benimsemeleri veya mümkün olan en yüksek sürdürülebilirlik düzeyine sahip seçeneklere yönelmelerini ifade etmektedir.

(Fuchs ve Lorek, 2005:262; Schaefer ve Crane, 2005:78; Mont ve Plepys, 2008:2; Hansen ve Schrader, 1997:459-460; Karalar ve Kiracı, 2011:69).

Ancak sürdürülebilir tüketim yalnızca bilgilendirme veya dışsal yönlendirmelerle kısa sürede benimsenebilecek bir davranış biçimi değildir. Bu dönüşüm, büyük ölçüde bireylerin çevresel sorunları algılama, yorumlama ve bu sorunlara ilişkin sorumluluk bilinciyle kendi tüketim kararlarına ne ölçüde yansıtılabildikleriyle yakından ilişkilidir. Bu noktada sürdürülebilir tüketim davranışının zaman içinde bir yaşam tarzına dönüşmesini kolaylaştıran temel katalizörlerden biri olarak ekolojik zekâ kavramı öne çıkmaktadır.

Ekolojik zekâ, literatürde farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte Nayal ve Bhat (2014:7)'e göre ekolojik açıdan dostane ve sürdürülebilir bir şekilde davranma ile ekosistemi korumaya ve muhafaza etmeye katkıda bulunma yeteneğidir. Bu yeteneğin, ekolojik açıdan duyarlı davranış, ekolojik farkındalık, ekolojik etki, ekolojik olarak sürdürülebilir yaşam, doğa ile bağlantı, ekolojik bilgi paylaşımı gibi çeşitli özelliklerin sonucu olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte bireyler çoğu zaman çevresel sorunlar hakkında bilgi sahibi olmalarına rağmen, bu bilgiyi gündelik tüketim alışkanlıklarına yansıtmakta zorlanabilmektedir.

Dolayısıyla ekolojik zekânın sürdürülebilir tüketim davranışına dönüşebilmesi için, bireylerin yalnızca çevresel sorunları kavramaları değil, aynı zamanda bu sorunlara karşı duygusal ve sorumluluk bilinci geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda toplumun çevresel sorunları algılama ve çevre konusunda üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirme yeteneği olarak tanımlanan çevre duyarlılığı kavramı önem kazanmaktadır (Yeşil ve Turan, 2020: 419). Çevre duyarlılığı, çevresel sorunların farkında olmanın dışında bu sorunların çözümüne yönelik aktif katılımı sağlamaktadır (Kürtül vd., 2025:23). Nitekim Kürtül vd. (2025:28)'nin de belirttiği gibi yüksek çevre duyarlılığına sahip bireylerin sürdürülebilir yaşam tarzını daha kolay benimsedikleri ve çevreye zarar verici davranışlarından kaçınma eğiliminde oldukları görülmektedir.

Bu çerçevede çalışma, tüketicilerin ekolojik zekâlarının sürdürülebilir tüketim davranışları üzerindeki etkisini ve bu ilişkide çevre duyarlılığının nasıl bir rol oynadığını ele almaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sürdürülebilir Tüketim Davranışı

Tüketim, bireylerin ve hane halklarının yaşam kalitesini belirleyen temel unsurlardan biri olarak tüm üretim süreçlerinin merkezinde yer alırken (Haron vd., 2005:430), Quoquab ve Mohammad (2020:312) sürdürülebilir tüketimin maddi standartlardan ziyade yaşam kalitesini önceleyen bir yaklaşım olduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede sürdürülebilir tüketim davranışının nasıl teşvik edilebileceği sorusu önem kazanmaktadır. Bu

doğrultuda sürdürülebilir olmayan tüketim davranışlarının doğal ve sosyal sistemleri nasıl etkilediğini ve bu davranışların nasıl sürdürülebilir hale dönüştürülebileceğine dair içgörülere ihtiyaç duyulmaktadır. Geiger vd. (2018:24)'ne göre bu tür yöntemlerin geliştirilmesinde iki engel bulunmaktadır. Bunlardan ilki, hangi tüketim davranışlarının sürdürülebilir olarak kabul edileceği konusunda fikir birliğinin olmaması; ikincisi ise farklı tüketim davranışları üzerine mevcut parçalı araştırmaları bütünleştirecek ortak bir referans çerçevesinin bulunmamasıdır. Bununla birlikte bilgi eksikliği, ekonomik faktörler, sınırlı erişim, ülke politikaları, tüketicilerin günlük alışkanlıkları ve heterojenliği gibi unsurlar da sürdürülebilir tüketim davranışlarının yaygınlaşmasının önünde önemli engeller oluşturmaktadır. Bu engellerin önemli bir kısmı yalnızca yapısal kısıtlarla değil, aynı zamanda bireylerin çevresel sorunları algılama, yorumlama ve bu sorunlar karşısında sorumluluk hissetme düzeyleriyle de ilişkilidir. Bu durum, sürdürülebilir tüketim davranışlarının açıklanmasında bireylerin bilişsel kapasiteleri ve çevreye yönelik duyarlılıkları gibi psikolojik değişkenlerin dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır.

Sürdürülebilir tüketim kavramı, ilk olarak 1992 yılında Rio de Janeiro Dünya Zirvesi'nde kamu politikası düzeyinde ele alınmıştır (Vergura vd., 2022:261). Ancak zaman içerisinde kavramın kapsamı ve içeriğine ilişkin olarak literatürde farklı disiplinler ve yaklaşımlar çerçevesinde birbirinden farklı tanımlar geliştirilmiştir. Epstein (2008:201), sürdürülebilir tüketim davranışının, bireysel tüketim davranışının doğal veya sosyal çevre üzerindeki uzun vadeli sonuçlarının farkındalığıyla ilgili olduğunu; Cohen ve Munoz (2016:92) ise kullanılmayan kaynakların (örneğin, evdeki yedek kaynakların paylaşımı veya araç paylaşımı gibi) verimli kullanımını sağlayarak ürünlerin yaşam döngüsünü uzattığını belirtmektedir.

Sürdürülebilir tüketim genellikle 'davranış' veya 'yaşam tarzı' terimleriyle tanımlanmakta; bu da 'uygulama' anlamıyla örtüşebilir ancak genellikle satın alımları (örneğin, su tasarrufu sağlayan cihazlar satın almak) veya aktiviteleri (örneğin, geri dönüşüm) kapsamaktadır (Royo, 2018:12). Banyte vd. (2020:15) bireyin hem iş yeri hem de ev ortamlarında çevreye duyarlı kullanım faaliyetlerine dayanan çevre dostu davranış olarak tanımlamakta, Gandhi vd. (2025:4) ise sürdürülebilir tüketimi, temel ihtiyaçları karşılarken dünyanın gelecek nesilleri destekleme kapasitesinden ödün vermemek olarak kavramsallaştırmaktadır. Wang vd. (2014:158) bu çerçevede sürdürülebilir tüketimin, ihtiyaçları karşılamak, yaşam kalitesini artırmak, kaynak verimliliğini iyileştirmek, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırmak, çevresel zararı ve atıkları en aza indirmek, yaşam döngüsü perspektifi benimsemek, çevreye duyarlı satın alma kararı ve eşitlik boyutunu dikkate almak gibi bir dizi önemli konuyu bir araya getiren genel bir terim olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir tüketim davranışının çok yönlü ve karmaşık bir kavram olduğu ve çeşitli bakış açılarından analiz edilebilecek çok sayıda faktörü içerdği görülmektedir. Bu

çok boyutlu yapı içerisinde bireylerin çevresel sorunları bütüncül biçimde kavrayabilme, neden–sonuç ilişkilerini kurabilme ve tüketim davranışlarının uzun vadeli etkilerini öngörebilme becerileri ile çevreye yönelik hassasiyet ve sorumluluk duyguları, sürdürülebilir tüketim davranışlarının ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynamaktadır.

Tüketiciler günlük alışkanlıklar, sosyal normlar ve beklentiler, kurumsal kısıtlar ve sınırlı seçenekler nedeniyle sürdürülemez tüketim davranışları içinde kilitlenmiş durumundadır (Jackson, 2005:33). Dolayısıyla tüketicilerin önemli çevresel etkilere sahip geleneksel tüketimden sürdürülebilir bir tüketime geçişi mümkün kılacak bir paradigma değişikliğine ihtiyaç duyulmaktadır (Quoquab vd., 2019:805). Sürdürülebilir tüketim yönünde gerekli paradigma değişiminin sağlanabilmesi, bireylerin tüketim davranışlarını hangi faktörlerin şekillendirdiğinin anlaşılmasını gerektirmektedir. Bu noktada özellikle bireylerin çevresel bilgiyi işleme ve anlamlandırma kapasitesi ile çevreye yönelik duyarlılık düzeylerinin, söz konusu dönüşümün gerçekleşmesinde kilit bir rol oynadığı söylenebilir. Ancak bu noktada Verain vd. (2015:380)’nin de belirttiği gibi tüketicilerin heterojen yapısının dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Zira tüketicilerin gerçekleştirdikleri sürdürülebilir davranış türü ve önemi farklılık göstermektedir.

Ayrıca sürdürülebilir tüketim davranışına geçiş sürecinde, yalnızca bireysel tercihler değil, aynı zamanda bireyin sosyal çevresindeki kişilerin görüş ve davranışları da belirleyici bir rol oynamaktadır (Jackson, 2005:35). Bu durum, bireylerin davranışları doğrudan deneyim yoluyla ya da başkalarını gözlemleyerek ve onların davranışlarından öğrenerek edindiklerini ileri süren sosyal öğrenme teorisi çerçevesinde de açıklanabilmektedir (Mischel ve Shoda, 1995:250). Bu çok boyutlu ve heterojen yapı, sürdürülebilir tüketim davranışlarının altında yatan psikolojik ve sosyal mekanizmaların birlikte ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede bireylerin çevresel sorunları algılama ve yorumlama becerilerini ifade eden ekolojik zekâ ile çevreye yönelik hassasiyet ve sorumluluk duygularını yansıtan çevre duyarlılığının, sürdürülebilir tüketim davranışlarının anlaşılmasında birbirini tamamlayan iki temel psikolojik mekanizma olarak ele alınması uygun görünmektedir.

Ekolojik Zekâ

Psikanaliz biliminin kurucusu olan Freud, “topografik zihin teorisi”nde bilincin çeşitli katmanlarından bahsetmiş ve bilinci betimlerken buzdağı benzetmesini kullanmıştır (Gökgül, 2022:774). Bunun üzerine Green (2019:370) “Where did Freud's iceberg metaphor of mind come from?” adlı çalışmada Freud’un yayınlanmış yazılarında buzdağından hiç bahsetmediğini ve bu metaforun kökeninin bilinmediğini ancak buz dağının bu teoriyi betimleyen en yaygın imge olduğunu belirtmektedir. Freud’un zihin yapısını açıklamak için kullandığı buzdağı metaforu, insan davranışlarının yalnızca küçük bir kısmının bilinçli düzeyde gerçekleştiğini, büyük

bölümünün ise bilinçdışı süreçler tarafından yönlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu metafora göre, bireyin dış dünyayla doğrudan temas halinde olan bilinçli algı ve düşünceleri buzdağının görünen kısmını oluştururken, değerler, alışkanlıklar, dürtüler ve otomatikleşmiş karar mekanizmaları suyun altında kalan görünmeyen kısmı temsil etmektedir (Woroniec, 2022:93-94). Bu çerçeve, çevresel sorunlara ilişkin bilgi sahibi olmanın tek başına sürdürülebilir davranışları garanti etmemesini açıklamak açısından önemli bir kavramsal araç sunmaktadır.

Şekil 1. Freud'un Buz Dağı Metaforu
Kaynak: McLeod (2024)'ten uyarlanmıştır.

Bu noktada, bireylerin yalnızca çevresel farkındalıklarını değil, aynı zamanda derin değerlerini, alışkanlıklarını ve karar verme kalıplarını da dönüştürmeyi hedefleyen ekolojik zekâ kavramı önem kazanmaktadır (Goleman, 2009: 148). Ekolojik zekâ, insan ile tüm unsurlar ve diğer canlılar arasındaki uyumlu ilişkilerin derin bir empati ve çevreye duyulan ilgi biçiminde anlaşılması ve tercüme edilmesidir. Ekolojik zekâ, ekolojik içgörü ile birlikte yerel bilgelik olarak da adlandırılmaktadır. Yerel bilgelik, insanın bilişsel duyusunu kullanarak, belirli bir alanda meydana gelen şeylere, nesnelere veya olaylara karşı ekolojik kavramları anlayarak hareket etme ve davranma çabasını ifade etmektedir. Ancak Vuong ve Nguyen (2025:3) ekolojik zekâ kavramının çevresel olguları anlamaya odaklanmasına karşın, bu anlayışın bireyin düşünce yapısına, karar verme süreçlerine ve davranışlarına nasıl yansıtacağını ima etmediğini belirtmektedir. Bu durum, ekolojik zekânın yalnızca farkındalık ve anlama düzeyinde ele alınmasının, çevresel sorumluluğun içselleştirilmesi ve sürdürülebilir davranışlara

dönüşmesi açısından yetersiz kalabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla ekolojik zekânın, yalnızca bilinçli farkındalık düzeyinde değil, aynı zamanda bireylerin Freud'un buzdağı katmanı olan bilinçdışı değerleri, alışkanlıkları ve karar alma mekanizmalarıyla birlikte incelenmesi, sürdürülebilir davranışların oluşumunu destekleyen bütüncül bir çerçevenin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bütüncül çerçevede ekolojik zekânın, bireylerde yalnızca bilişsel bir kavrayış oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda çevreye yönelik hassasiyet, kaygı ve sorumluluk duygularını da güçlendirerek çevresel duyarlılığı besleyen bir temel oluşturduğu söylenebilir. Bu yönüyle tüketicinin çevre bilgisinin davranışa dönüşmesinde çevre duyarlılığının kritik bir psikolojik aktarım mekanizması olarak işlev gördüğü değerlendirilmektedir.

Her geçen gün artan tüketim ve atık üretimi, iklim değişikliği, biyoçeşitliliğin azalması, küresel ısınma, doğal kaynakların tükenmesi, hava ve su kirliliği, doğal yaşam alanlarının tahribi, plansız kentleşme vb. birçok çevresel sorun büyük ölçüde insan faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta, çevreyi ve insan yaşamını doğrudan etkilemektedir (Bazoche vd., 2008:4 ve Paul, 2017:416). Gezegenin bir parçası olan insanların, dünyanın zarar görmemesi için yaşamı korumaya yönelik sorumluluk üstlenmeleri ve çevresel uyum ile dengeyi gözetmeleri, ekolojik zekâ açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sorumluluk bilincinin gelişmesi ise yalnızca bilgileneyle değil, çevreye yönelik duygusal hassasiyetin ve duyarlılığın güçlenmesiyle mümkün olmaktadır. Özdemir (2023:221) ekolojik zekâ düzeyi yüksek bireylerin, çevreye karşı tutumlarının da paralel biçimde güçlendiğini belirtmektedir. Turner vd. (2000:1279) birçok uzmanın, köylülerin sahip olduğu ekolojik zekâ ve içgörünün, doğal kaynakların yönetimi, biyoçeşitliliğin korunması ve çevreyle uyumlu bir yaşam biçiminin sürdürülmesi yönündeki çabalarda önemli bir rol oynadığını ifade ettiğini belirtmektedir. Bu bağlamda Âmin vd. (2017:2) ekolojik zekânın yalnızca bireysel veya kişisel düzeyde kalmaması, çevreye ilişkin kolektif bir farkındalık yaratacak toplumsal bir zekâyâ dönüşmesi gerektiği vurgulamaktadır.

Ekolojik Zekâ Gelişimi ve Zorlukları

Amin (2016:194), toplumun çevreye karşı sergilediği olumsuz tutumlar ve çevresel sorunların giderek felaket boyutlarına ulaşması nedeniyle ekolojik zekânın geliştirilmesini gerektiğini vurgulamaktadır. Çevresel değişikliklerin üstesinden gelme ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik farkındalık ve bilincin oluşturulmasında belirleyici rol oynayan ekolojik zekanın gelişimi; eğitim, bilgi, beceri, tutum, içgörü ve katılım ile mümkün olabileceği söylenebilir (Latipah vd., 2019:7). Akkuzu (2016: 202) bireylerin satın aldıkları ürünlerle ilgili ekolojik bilgi düzeylerini ve bu ürünlerin yol açtığı ekolojik sorunlar hakkındaki bilgilerini başkalarıyla ne ölçüde paylaştıklarını ortaya koyan “ekolojik bilgi paylaşımı” faktörünü belirlemiştir. Bahrudin vd.

(2018:5)'nin öğrencilerin ekolojik zekalarını geliştirme politikası adlı çalışmasında ise katılımcı etkinliklere doğrudan dahil olan öğrencilerin, katılmayan öğrencilere kıyasla daha iyi ekolojik zekâya sahip olduklarının ve katılımcı etkinliklerin ekolojik zekâlarını geliştirmede olumlu bir etki gösterdiği ifade edilmiştir. Amin vd. (2018:3)'de sosyalleşme ve sosyo-kültürel yaklaşımlar yoluyla toplulukların rolünün artırılması, topluluğun ekolojik zekasını geliştirebileceğini vurgulamaktadır. Ekolojik zekayı geliştirmede alternatif bir yöntem olarak arazi gezileri önerilmektedir. Latipah vd. (2019:2) arazi gezisi yöntemlerinin, bilgi birikimini artırmanın yanı sıra çevreye ilişkin farkındalığı ve bilinci de uyandırabileceği çünkü katılımcıların çevrede meydana gelen yerel çevre sorunlarının gerçek durumuyla doğrudan yüzleşeceklerini belirtmektedir. Dolayısıyla farkındalık ve bilinç düzeyi artan ekolojik zekaya sahip bireyler satın alma kararı verirken çevresel etkileri değerlendirme, çevre dostu ürünleri tercih etme, gereksiz tüketimden kaçınma, uzun ömürlü ürünleri seçme, enerji ve su tasarrufu sağlama gibi sürdürülebilir davranışlarda bulunma eğilimi gösterecekleri düşünülmektedir. Bu süreçte ekolojik zekânın, bireylerde çevresel konulara yönelik duyarlılığı arttırarak, söz konusu davranışların ortaya çıkmasını kolaylaştıran dolaylı bir etki mekanizması yarattığı ileri sürülebilir.

Ekolojik zekânın geliştirilmesinin yanı sıra günümüzün karmaşık çevresel ve toplumsal koşulları nedeniyle çeşitli zorlukları da bulunmaktadır. Bahrudin vd. (2018:4) ekolojik zekanın daha zor hale gelmesinin nedenini doğada doğrudan deneyim yaşama şansının olmayışı olduğunu belirtmektedir. Bowers (2010:3)'a göre ise öğretim üyelerinin ekolojik konu ve uygulamaları ele almak için disiplinlerarası yaklaşımları benimsememeleridir. Ekolojinin yalnızca doğal süreçleri açıklayan bir alan değil, aynı zamanda kültürü, değerleri ve düşünme biçimlerini anlamaya yönelik bütüncül bir yaklaşım olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır; ancak bilimsel ekoloji dili, ekolojik zekânın kültürler arası farklı görünümelerini ve bu zekânın toplumsal olarak yerleşmesinde karşılaşılan zorlukları açıklamada sınırlı kalmaktadır (Bowers, 2009:16).

Tüketiciler çevresel sorunların etkilerinin uzak, soyut veya geleceğe ait olarak algılamakta bu durum ekolojik sorumluluk bilincini geciktirmektedir. Dolayısıyla tüketiciler çevresel sorunlar hakkında bilgi sahibi olsalar bile alışkanlıklar ve konfor arayışı nedeniyle bunu davranışlarına yansıtamamaktadırlar. Sonuç olarak, ekolojik zekânın geliştirilmesi; bireysel farkındalık ile davranış arasındaki uyumsuzluk, tüketim kültürünün baskısı, yapısal ve ekonomik engeller, eğitimsel sınırlılıklar ve toplumsal normlar gibi çok boyutlu zorluklar nedeniyle karmaşık bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ekolojik zekânın, sürdürülebilir tüketim davranışları üzerindeki etkisinin büyük ölçüde bireylerin çevreye yönelik duyarlılık düzeyleri üzerinden şekillendiği ve çevre duyarlılığının bu ilişkide kritik bir aracı mekanizma olarak rol oynadığı söylenebilir.

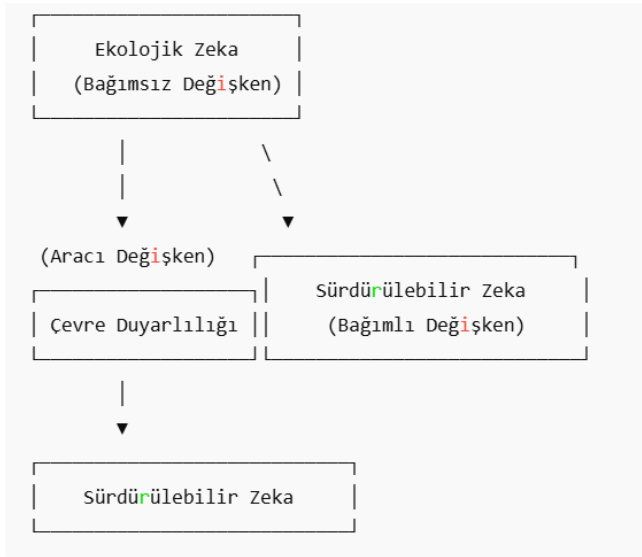
Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, bireylerin ekolojik zekâ düzeylerinin sürdürülebilir tüketim davranışları üzerindeki etkisini incelemek ve bu ilişkide çevre duyarlılığının aracı rolünü belirlemektir. İlk olarak sürdürülebilir tüketim, ekolojik zekâ ve çevre duyarlılığı arasındaki ilişkiler incelenmiş daha sonra sürdürülebilir tüketim ile ekolojik zekâ arasındaki ilişkide çevre duyarlılığının aracı değişken rolünün var olup olmadığı analiz edilmiştir.

Araştırmanın evrenini, 18 yaş üstü tüketiciler / üniversite öğrencileri / çalışan bireyler vb. oluşturmaktadır. Araştırmada olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veriler çevrimiçi anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma kapsamında toplam 346 katılımcıya ulaşılmıştır. Araştırmaya konu olan ana cümle “Tüketicilerin Ekolojik Zekasının Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkisinde Çevre Duyarlılığının Aracı Rolü”dür.

Araştırmada analiz için iki bağımlı bir bağımsız değişken kullanılmıştır. Bağımsız değişken ekolojik zekâ, bağımlı değişkenler de sürdürülebilir tüketim ve çevre duyarlılığıdır. Ekolojik zekanın sürdürülebilir tüketim üzerindeki etkisinde çevre duyarlılığının aracı değişken ilişkisine bakılmıştır. Şekil 1’de bu ilişki gösterilmiştir.

- Ekolojik Zekâ → Bağımsız değişken
- Çevre Duyarlılığı → Aracı değişken

Şekil 2: Aracı Değişken Modeli

Aracılık (mediation), bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin hangi süreç veya mekanizma aracılığıyla ortaya çıktığını açıklamayı amaçlayan istatistiksel ve kuramsal bir yaklaşımdır. Aracı değişken, bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında nedensel olarak

konumlanan ve bağımsız değişkenin etkisini bağımlı değişkene aktaran mekanizmayı temsil eder.

Aracılık kavramı sosyal bilimlerde sistematik biçimde ilk kez Baron ve Kenny (1986:1173) tarafından formüle edilmiştir. Bu yaklaşıma göre bir değişkenin aracı olarak kabul edilebilmesi için üç temel koşulun sağlanması gerekir.

- Bağımsız değişken bağımlı değişkeni anlamlı şekilde etkilemelidir.
- Bağımsız değişken aracı değişkeni anlamlı şekilde etkilemelidir.
- Aracı değişken modele dahil edildiğinde bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi azalmalı veya ortadan kalkmalıdır.

Aracılık analizine ilişkin kapsamlı ve güncel çerçeve ise Hayes (2018:79) tarafından geliştirilmiştir. Hayes'e göre aracılık, bir değişkenin etkisinin "nasıl" ve "neden" ortaya çıktığını açıklayan mekanizmadır ve doğrudan etkinin anlamlı olup olmamasından bağımsız olarak dolaylı etkinin test edilmesi esastır. Bu yaklaşımda tam aracılık ve kısmi aracılık ayrımı, dolaylı etkinin büyüklüğü ve doğrudan etkinin devam edip etmemesi temelinde değerlendirilir.

Kuramsal açıdan aracılık, nedensel süreçlerin açıklanmasında önemli bir rol oynar. Özellikle sosyal ve davranış bilimlerinde gözlenen ilişkilerin arkasındaki psikolojik, bilişsel veya duygusal mekanizmaların anlaşılması açısından kritik bir araçtır. Bir başka ifadeyle, aracılık analizi "X, Y'yi etkiler mi?" sorusunun ötesine geçerek "X, Y'yi hangi süreç üzerinden etkiler?" sorusuna yanıt arar.

Bu çalışmanın modelinde sürdürülebilir tüketimde etkisi olduğu düşünülen ekolojik zekâ ve çevre duyarlılığı ele alınmıştır. Verilerin toplanması için yapılan çevrimiçi ankette katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Çalışma alanı içerisinde ilk olarak sürdürülebilir tüketim, ekolojik zekâ ve çevre duyarlılığı arasındaki ilişkilere bakılmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak daha sonra sürdürülebilir tüketim ve ekolojik zekâ ilişkisinde çevre duyarlılığının aracı değişken olup olmadığı incelenmiştir.

Çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

- H₁: Ekolojik zekâ, sürdürülebilir tüketimi pozitif yönde anlamlı olarak etkiler.
- H₂: Ekolojik zekâ, çevre duyarlılığını pozitif yönde anlamlı olarak etkiler.
- H₃: Ekolojik zekanın sürdürülebilir tüketim üzerindeki etkisinde çevre duyarlılığının aracı rolü vardır.

Araştırmanın amacına uygun olarak verilerin elde edilmesinde ekolojik zekâ ölçeği (Okur-Berberoğlu, 2020:141), sürdürülebilir tüketim ölçeği ve alt boyutu çevre duyarlılığı (Doğan, vd., 2015:674) ölçekleri kullanılmıştır.

BULGULAR

Anket ile toplanan verilerin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach Alfa katsayısı $\alpha=0,88$ olarak çıkmıştır. Ankete katılanların demografik özelliklerine bakıldığında büyük çoğunluğunun kadın olduğu görülmüştür (%67,3 Kadın, %31,2 Erkek). Katılımcıların büyük çoğunluğu 50 yaş üstüdür. Bu bağlamda ankete katılanların %3,5 'i 20 yaş altı, %12,4'ü 21-30 yaş arası, %12,4'ü 31-40 yaş arası, %28,0'ı 41-50 yaş arasıdır. Katılımcıların eğitim durumu dağılımı ise %8,4'ü ilköğretim, %63,3'ü üniversite, %28,3'ü lisans üstü şeklindedir. Gelir durumları dağılımına bakıldığında, %16,5 20.000TL-30.000TL arası, %6,9'u 31.000TL-40.000TL arası, %8,7'si 41.000TL-50.000TL arası, %11,0'ı 51.000TL-60.000TL arası, %56,9'u da 61.000TL-üstüdür.

Ekolojik zekâ, çevre duyarlılığı ve sürdürülebilir tüketim arasında ilişkilerin boyutunu belirlemek amacı ile korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 1: Ekolojik Zekâ, çevre duyarlılığı ve sürdürülebilir tüketim korelasyon analizi

		Ekolojik Zekâ	Çevre Duyarlılığı	Sürdürülebilir Tüketim
Ekolojik Zekâ	Pearson Correlation	1	,374**	,425**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000
Çevre Duyarlılığı	Pearson Correlation	,374**	1	,556**
	Sig. (2-tailed)	,000		
Sürdürülebilir Tüketim	Pearson Correlation	,425	,556	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	

**p<0.01

Ekolojik zekâ ile çevre duyarlılığı arasında %99 güvenirlilikte orta düzeyde pozitif yönlü ($r=0,374$, $p<0,01$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ekolojik zekâ ile sürdürülebilir tüketim arasında %99 güvenirlilikle orta düzeyde pozitif yönlü ($r=0,425$, $p<0,01$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Sürdürülebilir tüketim ile çevre duyarlılığı arasında %99 güvenirlilikle orta düzeyde pozitif yönlü ($r=0,556$, $p<0,01$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Bu bulgular hipotezlerin test edilmesine geçmeden önce değişkenler arasında ilişki bulunduğunu göstermektedir.

Ekolojik zekanın sürdürülebilir tüketim üzerindeki etkisinde çevre duyarlılığının aracı değişken olup olmadığının ve eğer aracı değişken ise tam

aracı değişken mi, kısmi aracı değişken mi olduğunun analiz edilmesi için öncelikle ekolojik zekanın sürdürülebilir tüketimi nasıl etkilediğine bakmak gerekmektedir. Bunun için şekil 1’deki model kurulmuş ve analiz edilmiştir.

$$P=0,000$$

$$\beta=0,425$$

$$b=0,155 \pm 0,018$$

[Ekolojik Zekâ] $\longrightarrow$ [Sürdürülebilir Tüketim]

Şekil 2: Ekolojik zekâ- sürdürülebilir tüketim modeli

Sürdürülebilir tüketimde ekolojik zekanın etkisini belirlemek için regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarını gösteren tablo 2’deki bulgulara göre bu iki değişken arasındaki ilişkiyi gösteren r değeri ($p=0.000<0,001$), elde edilen $R=0,425$ ve modellenen regresyon modeli anlamlıdır. Bu değişkenlere ait regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

$$\text{Sürdürülebilir Tüketim} = 5,285 + 0,425 * \text{Ekolojik Zekâ}$$

Tablo 2: Ekolojik Zekâ-Sürdürülebilir Tüketim Regresyon Modeli Katsayıları
Tablosu

Model	Standartlaştırılmış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	T	P
	B	Standart Hata	Beta		
(Sabit)	5,285	0,885	0,425	5,970	0,000
Ekolojik Zekâ	0,155	0,018		8,711	0,000

$$R^2 = 0,181, R = 0,425, \text{Düzeltilmiş } R^2 = 0,178, \text{Standart sapma} = 1,85131$$

Regresyon sonuçlarından elde edilen R^2 değerine göre ekolojik zekâda oluşabilecek bir birimlik artış, sürdürülebilir tüketimde 0,425 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Dolayısıyla ekolojik zekâ sürdürülebilir tüketim üzerinde etkilidir. Böylelikle H_1 , ekolojik zekâ sürdürülebilir tüketimi pozitif yönde anlamlı olarak etkiler hipotezi kabul edilmiştir.

Çevre duyarlılığının aracı değişkenliğini analiz etmedeki ilk adım olan ekolojik zekanın çevre duyarlılığı üzerindeki etkisine bakılmış ve model; Çevre Duyarlılığı = $3,600 + 0,374 * \text{Ekolojik Zekâ}$ şeklinde oluşturulmuştur.

Ekolojik zekânın çevre duyarlılığı üzerindeki etkisi için yapılan regresyon analiz sonuçları Tablo 3’te verilmiştir. Buna göre bu iki değişken arasındaki ilişkiyi gösteren r değeri ($p=0,000<0,001$), elde edilen $R=0,140$ ve modellenen regresyon modeli anlamlıdır. Bu değişkenlere ait regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

Tablo 3: Ekolojik zekâ- çevre duyarlılığı regresyon modeli katsayıları

Model	Standartlaştırılmış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	P
	B	Standart Hata	Beta		
(Sabit)	3,600	1,777	0,374	2,026	0,000
Ekolojik Zeka	0,267	0,036		7,483	0,000

$R^2=0,374$, $R=0,140$, Düzeltilmiş $R^2=0,137$, Standart sapma=3,71580

Bu sonuçlar doğrultusunda elde edilen R^2 değerine göre ekolojik zekada oluşabilecek bir birimlik artış, çevre duyarlılığında 0,374 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Dolayısıyla ekolojik zeka çevre duyarlılığı üzerinde etkilidir. Böylelikle H_2 , Ekolojik zekâ çevre duyarlılığını pozitif yönde anlamlı olarak etkiler hipotezi kabul edilmiştir.

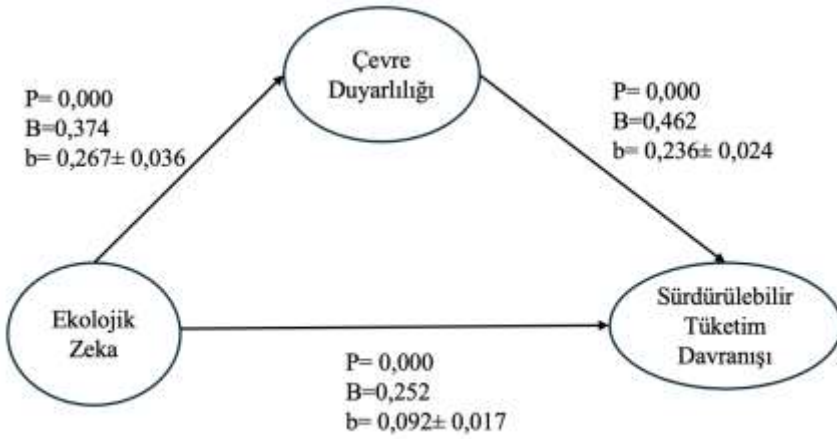
Ekolojik zeka ve çevre duyarlılığının sürdürülebilir tüketim üzerindeki etkisinin çoklu regresyon analizi ile incelenmiş, analizden elde edilen bilgiler tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Ekolojik zeka ve çevre duyarlılığının sürdürülebilir tüketim üzerindeki etkilerinin katsayıları

Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	P
	B	Standart Hata	Beta		
(Sabit)	4,437	0,786		5,646	0,000
Ekolojik Zeka	0,092	0,017	0,252	5,435	0,000
Çevre Duyarlılığı	0,236	0,024	0,462	9,942	0,000

Sürdürülebilir tüketim, ekolojik zeka ve çevre duyarlılığı arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon tablosu (Tablo 1) incelendiğinde, bağımlı değişken sürdürülebilir tüketim ile çevre duyarlılığı arasında ($r=0,556$, $p<0,01$), anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Aracı değişken analizinde, aracı değişkenin analize ilave edilmesi ile bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinde bir azalmanın olması ve bu azalmanın anlamlı olması gerekmektedir (Baron ve Kenny, 1986).

Şekil 3: Değişkenler Arasındaki İlişki

Şekil 3’de ekolojik zekanın sürdürülebilir tüketim üzerindeki etkisinde çevre duyarlılığının aracı değişkenlik rolünü gösteren şema bulunmaktadır. Şekil 1’de bulunan modelin standardize değerlerine bakıldığında bir azalma olduğu görülmektedir ($B=0,425$, $B=0,252$). Standardize olmayan değerler de bu azalmayı göstermektedir ($b=0,155$, $b=0,092$). Bu durumda çevre duyarlılığı aracı değişken durumundadır. Ayrıca çevre duyarlılığının aracı değişken olduğu bir denklem yardımıyla da gösterilmiştir. Denklem;

Dolaylı Etki + Doğrudan Etki=Toplam Etki

$$a*b + c = a*b + c$$

$$b=(0,267*0,236) + 0,0927 = 0,155 \text{ şeklindedir.}$$

Bulunan $b=0,155$ değeri ekolojik zekanın sürdürülebilir tüketim üzerindeki etkisini gösteren regresyon modelindeki standardize edilmemiş değer ile ($b=0,155$) aynıdır. Bu denklemde değişkenlerin yerine standardize edilmiş değerler konulduğunda da sonuç değişmemektedir.,

Dolaylı Etki + Doğrudan Etki=Toplam Etki

$$a*b + c = a*b + c$$

$$\beta=(0,374*0,462) + 0,252 = 0,425$$

Bu şekilde bulunan sonuç da ekolojik zekanın sürdürülebilir tüketim üzerindeki etkisini gösteren regresyon modelindeki standardize edilmiş değer ($\beta=0,425$) ile aynıdır. Aracı değişken olan çevre duyarlılığının dolaylı etkisinin toplam etki içerisindeki payına (oranına) bakarsak;

$$(a.b)/(a.b)+c= 0,0630/0,155=0,406$$

Sürdürülebilir tüketim üzerinde çevre duyarlılığının aracı değişken olarak dolaylı etkisi %40,6 oranındadır. Diğer %59,4 oranındaki etki ise dorudan etki olarak ekolojik zekâ tarafından sağlanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada tüketicilerin ekolojik zekâ düzeylerinin sürdürülebilir tüketim davranışları üzerindeki etkisi ve bu ilişkide çevre duyarlılığının aracı rolü incelenmiştir. Bulgular, ekolojik zekânın sürdürülebilir tüketim davranışı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, çevresel bilgi ve farkındalık düzeyi arttıkça bireylerin daha sorumlu ve sürdürülebilir tüketim davranışları sergilediğini ortaya koymaktadır.

Araştırma sonuçları, ekolojik farkındalığın davranışsal çıktılarına dönüşmesinde psikolojik süreçlerin önemli rol oynadığını savunan teorik yaklaşımlarla paralellik göstermektedir. Özellikle çevresel tutum ve duyarlılığın davranış üzerindeki etkisini vurgulayan literatürle uyumludur. Aracılık analizi sonuçları, çevre duyarlılığının ekolojik zekâ ile sürdürülebilir tüketim davranışı arasındaki ilişkide kısmi aracı rol oynadığını göstermektedir. Bu bulgu, ekolojik bilginin doğrudan davranışa dönüşmediğini; bireyin çevreye yönelik duygusal ve tutumsal hassasiyetinin bu dönüşüm sürecinde kritik bir mekanizma oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Bu sonuç, aracılık analizine ilişkin metodolojik literatürde dolaylı etkinin önemini vurgulayan çalışmalarla tutarlıdır (Preacher ve Hayes, 2008; Hayes, 2018). Ayrıca klasik aracılık yaklaşımını ortaya koyan Baron ve Kenny (1986) modelinin öngördüğü yapıyla da uyumludur.

Genel olarak değerlendirildiğinde, sürdürülebilir tüketim davranışının yalnızca bilişsel farkındalıkla değil, aynı zamanda çevreye yönelik duyarlılık ve tutumsal eğilimlerle şekillendiği söylenebilir. Bu durum, politika yapımcılar ve işletmeler açısından önemli çıkarımlar sunmaktadır. Sadece çevresel bilgi sağlamak yeterli olmayabilir; bireylerde çevreye yönelik duygusal bağ ve sorumluluk bilinci geliştirilmesi de gerekmektedir.

REFERANSLAR

- Akkuzu, N. (2016). Towards a profound ecological understanding: Statistical attempts to measure ourecolological intelligence. *International Journal of Social Sciences and Education*, 6(2), 198-216.
- Amin, A. (2016, November). The Role of Ciliwung Condet Community in Fostering Ecological Intelligence in Urban Communities. In 1st International Conference on Geography and Education (ICGE 2016) (pp. 193-195). Atlantis Press.
- Amin, A., Maryani, E., & Supriatna, N. (2018). Building Ecological Intelligence on Community-Based Urban Communities. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 145, No. 1, p. 1-4). IOP Publishing.
- Bahrudin, M.D.F., et al. (2018). The school's policy in developing students' ecological intelligence. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 145(1), 1-7.

- Banytė, J., Šalčiuvienė, L., Dovalienė, A., Piligrimienė, Ž., & Sroka, W. (2020). Sustainable Consumption Behavior at Home and in the Workplace: Avenues for Innovative Solutions. *Sustainability*, 12(16), 1-24.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173–1182.
- Bazoche P Deola C and Soler L, 2008 An experimental study of wine consumers' willingness to pay for environmental characteristics 12th Congr. Eur. Assoc. Agric. Econ. - EAAE 2008 p. 1–8.
- Bowers, C. A. (2009). Educating for ecological intelligence: Practices and challenges. Retrieved on September, 28, 2009.
- Bowers, C.A. (2010). The challenge of making the transition from individual to ecological intelligence in an era of global warming. *Proceedings of the Media Ecology Association*, 11, 1–14.
- Cohen, B. and Munoz, P. (2016), “Sharing cities and sustainable consumption and production: towards an integrated framework”, *Journal of Cleaner Production*, Vol. 134, pp. 87-97.
- Doğan, O., Bulut, Z., Kökalan Çımrın, F. (2015). Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Ölçülmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(4), 659-678.
- Epstein, M. J. (2008). Making sustainability work. Sheffield: Greenleaf. Evans, J. R., & Mathur, A. (2005). The value of online surveys. *Internet Research*, 15(2), 195–219.
- Farzana Quoquab & Jihad Mohammad (2020) A Review of Sustainable Consumption (2000 to 2020): What We Know and What We Need to Know, *Journal of Global Marketing*, 33:5, 305-334.
- Fuchs, D.A., Lorek, S. (2005). “Sustainable Consumption Governance: A History of Promises and Failures”, *Journal of Consumer Policy*, No.28.
- Gandhi, M., Gupta, P., Sharma, R., (2025). From intentions to actions: a structural equation modeling approach to understanding sustainable consumption behaviour. *J. Clean. Prod.* 490, 1-9.
- Geiger, S. M., D. Fischer, and U. Schrader. (2018). “Measuring What Matters in Sustainable Consumption: An Integrative Framework for the Selection of Relevant Behaviors.” *Sustainable Development* 26, no. 1:18–33.
- Glavič, P. (2021). Evolution and Current Challenges of Sustainable Consumption and Production. *Sustainability*, 13(16), 9379, 1-24.
- Goleman, D. (2009). *Ecological Intelligence: How Knowing the Hidden Impacts of What We Buy can Change Everything*. Williamsburg, MA: Doubleday Business.

- Gökgül, A. N. (2022). Nöropazarlama yaklaşımlarını sigmund freud'un yapısal zihin modeli çerçevesinde değerlendirmek. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(82), 771-783.
- Green, C. D. (2019). "Where Did Freud's Iceberg Metaphor of Mind Come From?" *History of Psychology*, vol. 22, no. 4, pp. 369–372.
- Hansen, U., Schrader, U. (1997). "A Modern Model of Consumption for a Sustainable Society", *Journal of Consumer Policy*, Vol.20, No.4.
- Haron, S. A., Paim, L., & Yahaya, N. (2005). Towards sustainable consumption: an examination of environmental knowledge among Malaysians. *International Journal of Consumer Studies*, 29(5), 426–436.
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (2nd ed.). The Guilford Press., 79
- Jackson, T. (2005). Motivating sustainable consumption. *Sustainable Development Research Network*, 29(1), 30–40.
- McLeod, S. (2024, January 25). *Freud's theory of the unconscious mind: The iceberg analogy*. Simply Psychology. <https://www.simplypsychology.org/unconscious-mind.html>
- Karalar, R., & Kiracı, H. (2015). Çevresel sorunlara karşı bir çözüm önerisi olarak sürdürülebilir tüketim düşüncesi. *Dumlupınar üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 30, 63-76.
- Kürtül, K., Durğar, N., Körz, G., Kazan, M. A., & Ulaş Özbek, H., (2025). Yeşil Gelecek: Çevre Bilinci ve Duyarlılığını Keşfetmek. *Multidisipliner Yaklaşımlarla Coğrafya Dergisi*, 3(1), 21-32.
- Latipah, M., Ruhimat, M. and Somantri, L. (2019, June). The effect of fieldtrip on geography of student's ecological intelligence, In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 286(1), 1-8). IOP Publishing
- McLeod, S. (2024, January 25). *Freud's theory of the unconscious mind: The iceberg analogy*. Simply Psychology. <https://www.simplypsychology.org/unconscious-mind.html>
- Mischel, W., & Shoda, Y. (1995). A cognitive-affective system theory of personality: Reconceptualizing situations, dispositions, dynamics, and invariance in personality structure. *Psychological Review*, 102(2), 246–268.
- Mont, O., Plepys, A. (2008). "Sustainable Consumption Progress: Should We Be Proud or Alarmed?", *Journal of Cleaner Production*, Vol.16, No.4.
- Mònica Guillen-Royo. (2018). "Sustainable consumption and wellbeing: does on-line shopping matter?," *Working Papers on Innovation Studies 20181022*, Centre for Technology, Innovation and Culture, University of Oslo, 1-35.
- Nayal, G.S., & Sarita, B. (2014). Development And Standardization Of Ecological Intelligence Scale, 4(5), 1-13.

- Okur-Berberoglu, E. (2020). An Ecological Intelligence Scale Intended for Adults. *World Futures*, 76(3), 133–152.
- Özdemir, O. (2023). “Sürdürülebilirliğe Geçiş: Ekolojik Zekâ Ve Sürdürülebilir Okuryazarlıkla Yaşam Tarzını Dönüştürmek.” *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, no. 66: 213–233.
- Paul C. Stern, 2017 New Environmental Theories: Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior *J. Soc. Issues* 56 p. 407–424.
- Quoquab, F.; Mohammad, J.; Sukari, N.N. A multiple-item scale for measuring “sustainable consumption behaviour” construct. *Asia Pac. J. Mark. Logist.* 2019, 31, 791–816.
- Schaefer A., Crane A. (2005). “Addressing Sustainability and Consumption”, *Journal of Macromarketing*, Vol.25, No.1.
- Turner, N. J., Ignace, B. M. & Ignace, R. (2000). Traditional ecological knowledge and wisdom of aboriginal people in British Columbia. *Ecological Applicationis*, 10(5), 1275-1287.
- Verain, M. C. D., Dagevos, H., & Antonides, G. (2015). Sustainable food consumption. Product choice or curtailment? *Appetite*, 91, 375–384.
- Vergura, D. T. et al. (2023) Investigating sustainable consumption behaviors: a bibliometric analysis. *British food journal* (1966). [Online] 125 (13), 253–276.
- Vuong, Q.-H., & Nguyen, M.-H. (2025). *On Nature Quotient. Pacific Conservation Biology*, 31(5), PC25028, 1-10.
- Wang, P., Liu, Q., & Qi, Y. (2014). Factors influencing sustainable consumption behaviors: a survey of the rural residents in China. *Journal of cleaner production*, 63, 152-165.
- Woroniec, J.W. (2022). We Have Always Lived in the Mind: The Freudian Topographic Model of the Mind as Depicted in Shirley Jackson’s We Have Always Lived in the Castle (1962). *Polish Journal for American Studies*, 93-102.
- Yeşil, M., ve Turan, Y. (2020). Çevresel duyarlılık üzerine bir ölçek geliştirme çalışması. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 418-435.